

Carme Junyent

Contra la planificació

Una proposta ecolingüística

Editorial Empúries

Barcelona

Índex

<i>Introducció</i>	9
1. Entre la maledicció de Babel i el do de llengües	15
2. Els motors de la substitució	35
3. Els mites	71
4. Les actituds lingüístiques	91
5. El pensament ecològic	107
6. L'ecologia del llenguatge.	131
7. L'ecologia lingüística	153
8. Bases per a una planificació ecolingüística.	169

Introducció

Vés a saber per quina mena de ceguesa, o de tossuderia, o qui sap què, ningú no s'enfronta a un fet inqüestionable: el model de planificació lingüística convencional ha fracassat. Naturalment, m'estic referint a aquells casos en què s'ha implementat una política lingüística explícita, perquè quan es tracta de polítiques lingüístiques implícites, és a dir, aquelles que ni cal formular perquè funcionen soles, els resultats poden ser avaluats com a èxits, per més que aquests suposats èxits viuen del fracàs de les polítiques lingüístiques explícites, i la seva funció depredadora ja les converteix, al seu torn, en un fracàs. Un fracàs per a la humanitat, que està perdent un llegat riquíssim —la multiplicitat de llengües que s'estan extingint—, i un fracàs per als mateixos parlants d'aquestes llengües glotòfagues¹ que estan perdent un element vital per a la

1. Atribuir la glotofàgia a les llengües no deixa de ser, en aquest cas, un recurs per al distanciament. És prou sabut que les llengües no són l'agent de cap acció, i que les metàfores antropomòrfiques, tot i que són freqüents, no fan sinó desplaçar el punt de mira dels autèntics agents, els parlants. Si en aquest text opto per aquest recurs és perquè vull fugir d'un discurs que podria semblar culpabilitzador per als parlants de llengües en procés de difusió, i jo parteixo del fet que tots en som víctimes en la mesura que tots hi sortim perdent. Per això, i perquè pretenc arribar al moll de la qüestió, opto per aquest recurs en la descripció dels fenòmens. El model de planificació que vull proposar ens implica a tots, i el que cal és la supressió dels bàndols.

pròpia supervivència. Perquè les llengües glotòfagues, altrament conegudes com a «dominants», formen part de l'ecosistema que els és imprescindible per existir.

Estem enfrontats a un desastre ecolingüístic: en el darrer terç d'aquest segle s'ha iniciat un procés generalitzat de substitució lingüística que de moment no té aturador i que ens fa preveure que durant el segle *xxi* s'extingiran el 90% de les llengües que encara es parlen. Tot i això els planificadors calquen amb una monotonia exasperant els models de política lingüística convencional que aquí i allà només serveixen per ofegar les llengües que no han estat triades. I és que la planificació ja parteix d'una injustícia: l'elecció de la llengua que s'ha de planificar. Si a això hi afegim el fet que la tria està predeterminedada per les possibilitats de supervivència de la llengua escollida, és evident que la planificació convencional no passa de ser una ficció, potser destinada a tranquil·litzar consciències, però no pas a resoldre un dels grans problemes del tombant de segle.

Cal dir que el procés d'homogeneïtzació lingüística és indestruïble del procés acumulatiu de l'economia mundial, i que canviar la concepció de la planificació lingüística implica canviar el món. En parlar de «canviar el món» ben segur que ens toparem amb la cantarella dels suposats realistes que desestimaran qualsevol proposta amb l'argument que és «utòpica». I bé: si la utopia és per definició irrealitzable, podem concloure que el que és utòpic és aquesta humanitat homogènia que propugnen, perquè són ells mateixos els que converteixen l'assimilació en marginació, els que et canvien l'herència per un plat de lleties i, un cop t'han tallat els lligams amb la pròpia tradició cultural, t'arraconen en un reducte on el servilisme és l'única possibilitat de supervivència. Suposar que l'homogeneïtat és equivalent a la igualtat és caure en un parany sovint insalvable, i els que hi han estat atrapats s'han trobat sense passat i sense futur, sense identitat i sense perspectives.

Les llengües són espais de llibertat —això ho saben molt bé els que pretenen suprimir-les—, i el discurs que les presenta com a barreres per a la comunicació passa per alt el fet que totes poden ser apreses i que conèixer-les no ens ha de fer renunciar a res. Entendre les llengües com a béns transmissibles i acumulables comporta una nova perspectiva en la concepció de la diversitat lingüística i, al capdavant, la història ens demostra que, quan es tracta d'afrontar la diversitat lingüística, les solucions que comporten la difusió d'una llengua comuna són anorreadores i les solucions que comporten el multilingüisme contribueixen al manteniment de totes les llengües. No deixa de ser curiós —i significatiu— que les primeres sempre són imposades pel poder i les segones sorgeixen dels parlants.

Una planificació alternativa ha de partir, doncs, dels parlants i ha de passar necessàriament pel canvi de les actituds lingüístiques, especialment del poder, el qual està alimentant la percepció de la persona multilingüe com mancada d'alguna cosa i propugnant el bilingüisme com la solució al «problema» de la comunicació. Perquè la planificació lingüística convencional ha caigut en el parany de la llengua comuna com a element imprescindible per a la comunicació. El que cal preguntar-se és si realment aquesta llengua comuna és tan necessària com diuen. Històricament, els pobles han resolt els problemes de comunicació aprenent la llengua d'aquells amb qui volien comunicar-se: el veïns, generalment. Ha estat el poder —recordem la romanització, l'expansió de l'Islam, les colonitzacions...— el que sempre ha propugnat la verticalització de la comunicació. Aquesta tensió entre el model horitzontal de comunicació i el vertical no és un fet nou, per tant; però allò que ara el fa especialment greu són les facilitats del poder per arribar a tot arreu: que l'ensenyament, les facilitats de comunicació i desplaçament, els *media* i, en fi, tot allò que podia afavorir a un millor coneixement de l'altre, estigui contribuint a

l'homogeneïtzació lingüística no deixa de ser perquè qui controla tots aquests instruments de coneixement és el mateix que sempre ens ha volgut imposar la llengua, però ara, a més a més, té l'oportunitat de convertir-se en el nostre veí i, si cal, d'introduir-se a casa nostra.

Davant d'aquesta situació, la planificació lingüística actua com un maqui resistencial i possibilista, calcant els models del poder sense adonar-se que, si ha de ser realment efectiva, li cal potenciar el veïnatge i no pas la verticalitat; perquè adoptar els models que funcionen en la difusió de les llengües dominants no fa altra cosa que obrir camins perquè aquestes puguin penetrar més fàcilment: n'hi ha prou d'adonar-se que la planificació tal com la coneixem només porta a la substitució o a la fragmentació (que no deixa de ser una manera més d'accelerar els processos de substitució). Un model de planificació alternativa ha de buscar la manera de potenciar l'horitzontalitat de la comunicació i, al mateix temps, actuar com un procés inserit en una actuació global de resistència a l'homogeneïtzació. Ara ja s'ha perdut bona part del patrimoni lingüístic, però si no modifiquem les tendències actuals, el nostre llegat per a les generacions futures serà gairebé inexistent i la humanitat haurà d'enfrontar-se a una vida sense molts dels punts de referència que tots plegats hem forjat durant segles.

Aquest treball vol, d'una banda, explicar com s'ha arribat a la situació actual, i, de l'altra, analitzar els models de política lingüística convencional i, especialment, els mites en què es basen (la llengua materna, el bilingüisme, la concepció vertical de la comunicació, la visió atomística de la vida de les llengües, etc.) per oposar-los models que funcionen i que estan totalment desaprovats (la llengua de l'entorn, el multilingüisme, l'horitzontalitat de la comunicació i la visió global de la diversitat lingüística, entre d'altres). Finalment, s'explicaran les bases per a una planificació lingüística alternativa que pugui encabir

una multiplicitat de situacions. Però, sobretot, el que es vol és provocar la reflexió a l'entorn de la planificació, una reflexió que surti de l'encotillament dels models actuals i que encari la necessitat d'entendre la planificació com una manera de preservar la diversitat lingüística, en la qual totes les accions siguin solidàries i totes les llengües respectades.